TÜRKİYE ARAŞTIRMALARI
LİTERATÜR
DERGİSİ

Türkiye'de İslami İlimler:
Fıkıh
Cumhuriyet Dönemi I

ISSN 1303-9369

TÜRKİYE ARAŞTIRMALARI
LİTERATÜR
DERGİSİ

Cilt: 12 • Sayı: 24 • 2014 • Yılda iki defa yayınlanır

Sahibi Bilim ve Sanat Vakfı **Yazı İşleri Müdürü** Salih Pulcu **Editör** Yunus Uğur **ISSN 1303-9369**

Yayın Kurulu

Şevket K. Akar, Yusuf Ziya Altıntaş, Nurullah Ardıç, Serhat Aslaner, Yücel Bulut, Ebubekir Ceylan, Coşkun Çakır, F. Samime İnceoğlu, Abdulhamit Kırmızı, Mustafa Özel, Yunus Uğur, Ali Adem Yörük

Danışma Kurulu

Engin Deniz Akarlı, *İstanbul Şehir Üniversitesi*
Gökhan Çetinsaya, *T. C. Başbakanlık*
Mehmet Genç, *İstanbul Şehir Üniversitesi*
Tevfik Güran, *İstanbul Üniversitesi*
Mehmet İpşirli, *Medipol Üniversitesi*
Cemal Kafadar, *Harvard Üniversitesi, ABD*
Mustafa Kara, *Uludağ Üniversitesi*
Kemal Karpat, *Wisconsin Üniversitesi, ABD*
Sabri Orman, *T. C. Merkez Bankası*
Ali Birinci, *Polis Akademisi (Emekli)*
İhsan Fazlıoğlu, *İstanbul Medeniyet Üniversitesi*

Türkçe Redaksiyon Ahmet Özer
İngilizce Redaksiyon Ayşe Tek Başaran
Adres Vefa Cad. No. 48 34134 Vefa İstanbul **Tel** 0212. 528 22 22 pbx **Faks** 0212. 513 32 20
e-mail talid@bisav.org.tr **internet** www.talid.org
Basım Yılı 2017
Grafik Tasarım: Salih Pulcu **Tasarım Uygulama:** Nurgül Orhan
Baskı-Cilt Elma Basım Halkalı Cad. No:162/7 Sefaköy, 34295 Küçükçekmece/İstanbul
Sertifika No: 12058 Tel: 0212 697 30 30

Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi uluslararası hakemli bir dergidir. MLA International Bibliography, Index Islamicus, EBSCO Publishing, Turkologischer Anzeiger ve ASOS Index gibi indekslerce taranmaktadır.
Dergiye gönderilen yazılar hakemler tarafından değerlendirilir. Dergide yer alan yazılardan yazarları sorumludur. Dergiye gönderilen yazılar yayınlansın veya yayınlanmasın iade edilmez.

@ Yayımlanan çalışmaların bütün hakları *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*'ne aittir. Kaynak gösterilerek alıntılanabilir.

Cilt 12 | Sayı 24 | 2014

TÜRKİYE ARAŞTIRMALARI
LİTERATÜR
DERGİSİ

Türkiye'de İslami İlimler:
Fıkıh
Cumhuriyet Dönemi I
SAYISI

Sunuş 5-8

Türkiye Cumhuriyeti'nde Fıkıh Literatürü: Bir Hasıla 9-126
E. Said KAYA

Türkçe Telif Edilen Fıkıh İlmi/İslam Hukuku Tarihi Çalışmaları 127-145
Kemal YILDIZ - İlyas YILDIRIM - Oğuzkağan DEMİR

Cumhuriyet Dönemi İlmihalleri:
Fıkıh ve Toplumsal İhtiyaç Bakımından Bir Değerlendirme 147-172
Abdullah KAHRAMAN

Son Dönem Fıkıh Usûlü Eserleri 173-195
Sümeyye ONUK

Türkiye'de Mukayeseli Hukuk Çalışmaları 197-230
Tuncay BAŞOĞLU

Ali Bardakoğlu ile Türkiye'de Fıkıh Çalışmaları Üzerine 231-250

İbrahim Çalışkan ile Türkiye'de Fıkıh Çalışmaları Üzerine *251-258*

Türkiye'de İslâm Hukuku Alanında Yapılan Tahkik Çalışmaları *259-281*
Nail OKUYUCU

Türkiye'de Yapılan Fıkıh Tezleri Üzerine Panoramik Bir İnceleme *283-322*
Sevinç BİLDİK

Cumhuriyet Dönemi Türkiye'sinde Ebû Hanîfe Hakkında Yapılan Fıkhî Çalışmalar *323-357*
Bilal ESEN

Türkiye'de Şâfiî Çalışmaları *359-381*
Soner DUMAN

EK: Ulusal ve Uluslararası Dergilerde Türkiye Araştırmaları Temmuz 2014-Aralık 2014 *383-423*

Sunuş

Türkiye'de İslami İlimler üst başlığıyla bu alanda yapılan çalışmaların hâsılasını ortaya koymayı hedefleyen serimize *Fıkıh* sayıları ile devam ediyoruz. Daha önce *Tefsir ve Kur'an İlimleri*'ni iki cilt halinde, ardından *Hadis* konulu sayıyı tek cilt halinde yayınlamıştık. Ardından bu geniş alanın diğer önemli bir ayağı olan ve dört cilt halinde hazırladığımız *Fıkıh* sayılarının ilk kısmını *Osmanlı Dönemi I* ve *Osmanlı Dönemi II* olarak yayınladık. Şimdi ise *Cumhuriyet Dönemi I* ve *Cumhuriyet Dönemi II* sayılarıyla karşınızdayız. Serinin devamını, hâlihazırda çalışmaları sürdürülen ve yine *Türkiye'de İslami İlimler* üst başlığıyla yayınlanacak olan *Kelam* ve *Tasavvuf* başlıklı sayılar oluşturacak. Bu seride Osmanlı ve Cumhuriyet dönemi Türkiye'sinde yapılan İslami İlimler çalışmalarının bir envanterinin çıkarılması, bu alanı genel olarak tanımlayabilmek için mevcut çalışmaların değerlendirilmesi, henüz araştırmacıların yeteri kadar ilgisini çekmemiş kaynak ve temaların gündeme getirilmesi ve bu alana katkıda bulunmuş belli başlı kurumsal ve kişisel gayretlerin ortaya konulması amaçlanmaktadır.

TALİD'in 2005 yılında neşredilen *Türk Hukuk Tarihi* (c. 3, sy. 5) sayısında ağırlıklı olarak Osmanlı hukukunun resmî kaynaklarını teşkil eden literatür işlenmiş; hukuk ve fıkıh tarihi yazımına dair üç makalenin yanısıra Divân-ı Hümâyun kayıtlarının ana defter serileri, klasik dönemdeki kanunnameler, Tanzimat sonrası kanunlaştırma ve kanunnameler (kanunlar, Mecelle, Arazi kanunnamesi), şer'î mahkeme sicilleri ve sakk mecmuaları tanıtılmıştı. Ayrıca fetva literatürü ve başlangıçtan 1600 yılına kadar olan fürû-i fıkıh kitapları literatürü işlendiği gibi, tematik olarak da Osmanlı'da vakıf, ceza hukuku, zimmiler ve kadın konulu çalışmalar yer almıştı. Kurum tanıtımı türünde ise mahkemelere ve merkezî meclislere dair literatür değerlendirilmişti. Elinizdeki *fıkıh* sayılarının Osmanlı dönemiyle ilgili olan ciltlerinde müftî ve müderrislerin müktesebatının temelini oluşturan fıkıh literatürüne ağırlık verilmeye çalışıldı. Bu ciltlerde yer alan makalelerin bir kısmı doğrudan yazma eser kütüphanele-

rinde yapılan araştırmalara, Osmanlı dönemine ait yazma veya matbu şekildeki klasik kaynaklar üzerinde yapılan çalışmalara dayanmaktadır. Kanaatimizce bu çalışmalar, Osmanlı hukuku araştırmalarına dair genel haritanın çıkarılması yolunda büyük bir katkı sağlayacaktır. Bununla birlikte Osmanlı hukukuna dair henüz tam bir envanterin bile çıkarılamadığını belirtmek gerekir.

Türkiye'de İslami İlimler: Fıkıh sayılarının Cumhuriyet dönemi fıkıh araştırmaları ise yaklaşık son bir asırlık dönemde gerek akademik kurumlarda gerekse bu tür kurumlar dışında Latin alfabesiyle ortaya konulan literatüre yoğunlaşmaktadır. Osmanlı dönemine nispetle çok daha kısa olan Cumhuriyet döneminde, gerek nüfus artışı, okuryazarlığın yaygınlaşması, şehirleşme, gerekse modern yüksek öğretim sisteminin getirdiği akademik üretim zorunluluğu gibi çeşitli sebeplerle fıkıh literatüründe nicelik bakımından bir "patlama" olduğu, fıkıh alanında son otuz - kırk yılda tüm Osmanlı döneminden çok daha fazla çalışma yapıldığı görülmektedir. Ancak nicelik bakımından vaki olan bu durumun nitelik bakımından da geçerli olduğunu söylemek mümkün görünmemektedir.

Elinizdeki *Türkiye'de İslami İlimler: Fıkıh - Cumhuriyet Dönemi I* sayısının ilk makalesini, "Türkiye Cumhuriyeti'nde Fıkıh Literatürü: Bir Hasıla" başlığıyla Eyyüp Said Kaya kaleme aldı. Kaya, Cumhuriyet döneminde fıkıh çalışmalarının hikayesini anlattığı makalesinde 1928'den günümüze bu çalışmaların geçirdiği safhaları, tartışmaların ve literatürün arkasında yatan saikleri inceliyor, fıkıh literatürü ile İslamcılık arasındaki yoğun ilişkiye değiniyor, geldiğimiz noktada alanla -ve özellikle fıkhî olanın sınırlarını yeniden tanımlamakla- ilgili "içeriden" eleştiriler ortaya koyuyor, yapılmasını gerekli gördüğü yeni çalışmalara işaret ediyor.

Sayının ikinci makalesini "Türkçe Telif Edilen Fıkıh İlmi/İslam Hukuku Tarihi Çalışmaları" başlığıyla Kemal Yıldız, İlyas Yıldırım, Oğuzkağan Demir ortaklaşa kaleme aldılar. Çalışmada fıkıh ilmi/İslam hukuku tarihi yazımının ortaya çıkışına kısaca temas edilmesinin ardından toplamda yirmi üç telif eser özet bir şekilde tanıtılarak değerlendirmelerde bulunulmuştur.

Abdullah Kahraman "Cumhuriyet Dönemi İlmihalleri: Fıkıh ve Toplumsal İhtiyaç Bakımından Bir Değerlendirme" başlıklı yazısında, Müslümanların günlük dini pratiklerine dair toplu bilgi verme yanında yazıldıkları dönemlerin dini ihtiyaçları hakkında da fikir veren ilmihal kitaplarını Cumhuriyet Dönemi bağlamında ele aldı. Toplumun dinî pratiklere dair ihtiyaçlarının ilmihallere yansıması ile dinî anlayışlardaki bakış ve zihniyet değişimini de ilmihallerden takip etmek mümkündür. Bu çalışma bir önceki sayıda (*Fıkıh - Osmanlı Dönemi II*) yayımlanan "Tanzimat'tan Cumhuriyet'e İlmihal Literatürü (1839-1922)" başlıklı makaleyle birlikte değerlendirildiğinde son iki yüzyılda Türkiye'de büyük bir yükseliş yaşayan ilmihal literatürü hakkında genel bir fikir edinilecektir.

Sümeyye Onuk "Son Dönem Fıkıh Usûlü Eserleri" başlıklı makalesinde Tanzimattan günümüze kadar Türkçe'de oluşan fıkıh usûlü literatürünü iki dönem halinde inceledi. Onuk, evvela yoğun biçimde kanunlaştırma faaliyetlerine bağlı olarak kurulan yükseköğretim kurumları, buralarda görev alan hocalar ve onların telif ettiği eserleri incelediği Tanzimat'tan Cumhuriyet dönemine kadar devam eden süreci, ardından ise fıkıh ve fıkıh usûlünün artık mer'î hukukta karşılığının bulunmadığı, İslâmî eğitim veren kurumlarda ders kitabı ihtiyacını karşılamak amacıyla eserlerin telif edildiği Cumhuriyet'ten günümüze kadar gelen süreci ele aldı.

Tuncay Başoğlu "Türkiye'de Mukayeseli Hukuk Çalışmaları" başlıklı makalesinde Osmanlı son döneminden günümüze Türkiye'de mukayeseli hukuk çalışmaları kapsamında ele alınabilecek akademik çalışmalara dair değerlendirmelerde bulundu. Makale, hukuk alanında Batılılaşma çabalarının gerçek anlamda mukayeseli hukuk çalışmalarına imkan vermediğine, gerek kurumlaşma, gerek yayın, gerekse müfredat açısından alanın son derece zayıf kaldığına/bırakıldığına dikkat çekmektedir. Bu çerçevede hukuk eğitimi müfredatında fıkha mukayeseli hukuk çalışmaları çerçevesinde dahi yer verilmesine iyi gözle bakılmamış, daima kendisinden korkulan ve kaçınılan bir alan olarak görülmüştür. Bu tür bir yaklaşımın sonucu olarak mukayeseli hukuk alanı zayıf, çoğunlukla seçmeli ders olarak kendisine yer bulabilen ve Kara Avrupa hukuku literatürüne ve bakış açısına bağımlı bir alan olarak var olagelmiştir.

"Türkiye'de İslâm Hukuku Alanında Yapılan Tahkik Çalışmaları" başlıklı makalesinde Nail Okuyucu akademik düzeydeki ilahiyat araştırmalarında oluşan ciddi birikimin önemli bir parçasını oluşturan tahkik çalışmalarını inceledi. Çalışmasında öncelikle Türkiye'de İslâm hukuku alanında hazırlanmış tahkik çalışmalarının bir listesini sunan Okuyucu, ardından bu çalışmalar üzerinden elde edilen tespitlerden hareketle değerlendirmelerde bulundu.

Sevinç Bildik, 1923-2013 yılları arasında Türkiye'de yapılmış lisansüstü düzeydeki fıkıh tezlerinin bir panoramasını sunmayı amaçladığı "Türkiye'de Yapılan Fıkıh Tezleri Üzerine Panoramik Bir İnceleme" başlıklı çalışmasında konuyu iki boyutta ele aldı. Bildik öncelikle istatistiki olarak yıllara, araştırmacılara, kurumlara, danışmanlara göre fıkıh tezlerinin dağılımını sundu ve tezlerin sayısal olarak yoğunlaştığı dönemler hakkında bir fotoğraf çekti. İkinci olarak ise fıkıh tezlerini konuları itibariyle dört temel ilgi alanı içinde bir tasnife tabi tutarak yoğunluk derecelerine göre örneklendirdi.

Cumhuriyete geçişten sonra Ebû Hanîfe hakkında ortaya konan fıkıh çalışmalarını incelediği "Cumhuriyet Dönemi Türkiye'sinde Ebû Hanîfe Hakkında Yapılan Fıkhî Çalışmalar" başlıklı yazısında Bilal Esen, Hanefî mezhebinin yayıldığı bölgelerden biri olması sebebiyle bu coğrafya için özel bir değer taşıyan

Ebû Hanîfe'ye Cumhuriyete geçişten sonra gösterilen ilginin boyutlarını tespit etmeyi ve bu konuda ortaya konmuş çalışmaları değerlendirmeyi amaçladı.

Sayının "Türkiye'de Şâfiî Çalışmaları" başlıklı son makalesinde Soner Duman, bir fıkıh mezhebinin kurucusu olmasının ötesinde İslâm düşüncesi üzerinde önemli etkileri bulunan bir şahsiyet olan İmam Şâfiî üzerine Türkiye'de ve yurtdışında son dönemlerde artan akademik çalışmalar yanında, Türkçeye tercüme edilen eserler hakkında bilgiler verirken, aynı zamanda karşılaştırma, değerlendirme ve tekliflerde bulundu.

Türkiye'deki Fıkıh çalışmalarını konu edinen sayıların söyleşileri Prof. Dr. Hayrettin Karaman, Prof. Dr. M. Akif Aydın, Prof. Dr. Ali Bardakoğlu, Prof. Dr. İbrahim Çalışkan, Prof. Dr. Orhan Çeker ve Prof. Dr. Hamdi Döndüren gibi sahanın öncü isimleriyle gerçekleştirildi. Söyleşilerde değerli hocalarımızın akademik çalışmalarının seyrini, Türkiye'deki ve dünyadaki fıkıh çalışmaları üzerine düşüncelerini, kazanımlar, sorunlar ve öneriler çerçevesinde bugünkü ve gelecekteki fıkıh çalışmalarının gidişatı üzerine görüşlerini bulacaksınız. Elinizdeki *Türkiye'de İslami İlimler: Fıkıh - Cumhuriyet Dönemi I* sayısında Prof. Dr. Ali Bardakoğlu ve Prof. Dr. İbrahim Çalışkan ile yapılan söyleşileri okuyabilirsiniz.

Derginin son kısmında ise Türkiye araştırmaları üzerine Temmuz 2014 -Aralık 2014 tarihleri arasında yayınlanan dergi ve makalelerin içeriklerini toplu halde görebileceğiniz bir ek bulacaksınız.

Bu sayının çıkmasını sağlayan yazarlara, hakemlere, ajans görevlilerine, yayın ve danışma kuruluna teşekkürlerimizi sunuyoruz. Fıkıh sayılarının hazırlanmasında baştan sona gösterdiği gayretten ötürü sayı editörü Doç. Dr. Tuncay Başoğlu'na bilhassa teşekkür ederiz.

Türkiye'de İslami İlimler serisinin *Fıkıh - Cumhuriyet Dönemi II* sayısında görüşmek üzere…

Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi